

УДК 796.5(477)

Чепурда Г. М.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Черкаський державний технологічний університет (Україна, Черкаси), anna_chepurda@ukr.net

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ГІДРОМЕЛІОРАТИВНИХ РОБІТ “ВЕЛИКОГО ПЛАНУ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРИРОДИ” ДЛЯ УКРАЇНИ

Досліджено екологічні наслідки гідромеліоративних робіт для України, які здійснювалися відповідно до “Великого плану перетворення природи”. Встановлено, що якість виконання робіт по зрошенню та осушенню земель була незадовільною, що зрештою призвело до цілої ряду проблем: затоплення родючих земель, переформування берегів. Досліджено вплив важливого гідродинамічного фактору, яким було вітрове хвилювання, а також спроби радянського уряду подолати негативні наслідки антропогенного впливу у 1960-х рр., які проявилися у намаганнях створити приярві та прибалочні лісові полоси. Однак не було в повній мірі виконано запланований обсяг робіт по створенню захисних лісових насаджень у районах водосховищ. Встановлено причини невиконання планів протиерозійних робіт. У статті відмічено і той факт, що трансформація річкових систем під впливом господарської діяльності змінювала природні процеси формування якості води джерел зрошення.

Ключові слова: гідробудівництво, зрошення, захисні лісові насадження, протиерозійні роботи, меліорація земель.

20 жовтня 1948 р. було прийнято постанову “Про план полезахисних лісонасаджень, впровадження травопільних сівозмін, будівництва ставків та водойм для забезпечення високих та стійких врожаїв у степових і лісостепових районах Європейської частини СРСР” відповідно до якої в Україні розпочалась активна робота над реалізацією цього плану. Ця робота з різною інтенсивністю тривала до початку 60-х років ХХ ст. За цей період було дійсно зроблено величезний обсяг робіт по залісненню степів, осушенню боліт, створенню водосховищ, зрошувальних каналів, ставків та водоймищ. Проте слід задатись питанням, яким же виявився результат втілення у життя заходів, передбачених згаданою вище постановою.

Метою статті є вивчення екологічних наслідків гідромеліоративних робіт, які здійснювались відповідно до “Великого плану перетворення природи” на теренах України.

Реалізація розроблених і включених до “Великого плану перетворення природи” заходів по зміні природи часто залишала бажати кращого. Це було спричинено цілим рядом причин: змінами у верхівці влади, змінами у ставленні до самого “Великого плану перетворення природи”, браком коштів, недбалістю ставлення місцевої влади та адміністрації ряду господарств до поставлених перед ними завдань. Весь цей комплекс причин привів до того, що на початку 60-х років план перетворення природи поступово було згорнуто так і не довівши його до логічного завершення.

Цілком зрозуміло, що при таких обставинах ряд робіт було виконано неякісно, і тим більше при їх виконанні практично не бралося до уваги те, якими можуть бути наслідки для екології.

Великої шкоди господарству України завдало створення “рукотворних морів” – Канівського і Київського водосховищ, які “поховали” сотні тисяч гектарів родючих земель. Лише при будівництві Каховського водосховища було затоплено унікальні по своїй врожайності кінські плавні (60 тис. га) [1, с. 384].

Взагалі в СРСР до 60-х років ХХ століття було затоплено 4,2 млн га сільськогосподарських земель, що за площею дорівнює освоєній за М.Хрущова цілині. А за

підрахунками кандидата географічних наук О. Леснова Україна в наслідок створення каскаду гідроелектростанцій на головних річках втратила 600 тис. кращих земель. Окрім того було підтоплено та відбулося засолення значної частини території.

Не було враховано і того, що при створенні водосховищ порушується динамічна рівновага й починається переформування берегів – розмив, сповзання або акумуляція покладів.

За даними УкрНДІЛХа вже на початку 1960-х рр. вздовж водосховища берегова полоса мала 40 яробалочних систем та багато окремих ярів. Внаслідок сильної зрізаності діючими ярами, а також руйнування берегів через підтоплення, хвилебою та зсувів, вузькі балочні заплави заливалися [2, с. 10].

Як визнали науковці, яробалочна мережа розросталася в бік водорозділів, завдавала значних збитків цінним угіддям, розмивала дороги [2, с. 11].

Відбувалося змивання плодоносних шарів ґрунту. Цьому сприяло розкопування схилів. Наприклад, це відбулося з полями колгоспу ім. Леніна, що прилягали до балки Микитинської. Як пропонував лісничий Гаврилівського лісництва Каховського лісгоспзагу П. А. Легкоступ, необхідно було змінити нарізку полів та здійснювати оранку поперек схилів, натомість колгоспи “Шлях комунізму”, “Зоря Комунізму” здійснювали заорювання приярвних вигонів з метою збільшити посівну площу, що сприяло розмиву схилів [3, с. 8].

Основний гідродинамічний фактор – вітрове хвилювання. Висота й морфологія берегів також впливають на інтенсивність їх переформування: випуклі схили розмиваються швидше, й швидкість розмиву збільшується зі збільшенням крутизни. Пологі береги з ухилом не більше 2–4 градусів зазвичай не розмиваються. Зі збільшенням висоти берега швидкість розмиву також зменшується через швидке утворення мілин.

На даний момент протяжність берегової лінії Дніпровських водосховищ становить 3079 кілометрів, 1110,9 кілометрів яких – абразійно-ерозійні береги, що потребують закріплення. Внаслідок руйнування берегів вже втрачено 6176 гектарів землі. За останні 35 років у водосховище надійшло більше 337 кубометрів продуктів руйнування берегів. Таке часто траплялося через низьку технологічну культуру низових працівників сільського господарства. Так, лісничий Велико-Лепетихського лісництва Каховського лісгоспзагу С.Мойсеєнко у своїй доповідній записці повідомляв начальнику Херсонського міжобласного управління лісного господарства, що на території Велико-Лепетихського та Горностаївського районів найбільше піддається ерозії узбережна смуга Каховського водосховища із системою балок та ярів. Деякі керівники та землекористувачі вели боротьбу з ерозією ґрунтів невдало, навпаки, своїми діями сприяли інтенсивному розмиву, обвалам та змивам орного горизонту. Наприклад, колгосп Приморський Горностаївського району розорав балку Городницьку, що прилягає до земель колгоспу, і квадрат № 66 Держлісфонду з метою посіву трави. Ефект виявився поганим, розораний шар змитий водами [3, с. 7].

Намагаючись подолати негативні наслідки антропогенного впливу уряд прийняв спеціальну постанову Ра-

ди Міністрів УРСР № 638 від 30 квітня 1960 р. – “Про організацію боротьби з ерозією ґрунтів на території УРСР” [3, с. 1]. Однак ефективного її виконання досягти не вдалося.

З 1932 по 1956 р. в УРСР створювались приярові та прибалочні лісові полоси. Проте на гідрографічній мережі лісомеліоративні роботи здійснювались в обмежених обсягах. На водозборах, які використовувались сільським господарством, на той час ще не була завершена протиерозійна система лісових насаджень [4, с. 124].

У багатьох випадках посадки захисних лісових насаджень у ярах і на крутосхилах не погоджувались із будівництвом гідротехнічних споруд з укріплення ярів. В результаті цього в процесі подальшого розвитку ерозії захисні лісонасадження знищувались [2, с. 5].

У доповідній записці лісничого Гаврилівського лісництва Каховського лісгоспагу П.А. Легкоступа на ім'я начальника Херсонського міжобласного управління лісового господарства та ползахисного лісорозведення В.А. Пономаренка вказувалось, що на території Ново-Воронцовського району Херсонської області найбільш підданою ерозії частиною була прибережна смуга з системою балок та ярів, які прилягали до Каховського водосховища [3, с. 8].

До того ж не було в повній мірі виконано запланований обсяг робіт по створенню захисних лісових насаджень у районах водосховищ.

Обсяги протиерозійних робіт із заліснення змитих та розмитих земель по берегам водосховищ здійснювались відповідно до технічних проектів, складених експедицією “Агролісопроект” ще у 1952 р. [5, с. 14]. Проте більші труднощі у виконанні планів лісонасаджень почалися з другої половини 1950–х рр.

Як видно з наступних таблиць 1 та 2, навіть лісові господарства не справлялися з планами заліснення прилеглої до водоймищ території, виконуючи їх на 74–78%.

Таблиця 1

Виконання плану робіт із заліснення навколо великих водоймищ (Каховського, Кременчуцького, Червоносільського) силами лісгоспзаводів

План	Всього	1956	1957	1958	1959
2220	1713	60 га	300 га	641 га	501 га

Таблиця 2

Виконання плану робіт із заліснення навколо каналу Північний Донець – Донбас силами лісгосп заводів

Сталінська обл.	План	Всього	1956	1957	1958	1959
	750 га	556 га	–	–	–	183 га

Відповідно до технічного проекту захисні насадження по берегам Каховського водосховища повинні були бути створені у період з 1956 по 1962 рр. та займати 5685 га, по кременчуцькому водосховищу створення всіх видів захисних насаджень площею 4485 га повинно було бути завершеним у 1959 р. Проте того року плани були виконані відповідно на 85,2% та 51,8% [2, с. 12].

По Кременчуцькому водосховищу створення всіх видів захисних насаджень мало бути закінченим до 1959 року. Однак і тут із загальної площі 4485,3 га ста-

ном на 1959 р. роботу виконано лише на 2323,38 га чи на 51,8% від плану [6, с. 4].

Плани із заліснення берегів водосховища не виконувались і у 1960–ті рр. Так, за звітами Головного управління лісгосподарства та лісозаготівлі при Раді Міністрів УРСР на початку 1961 р. за планом заліснення Кременчуцького водосховища з 1023 га заліснено 639 га та за планом заліснення Дніпродзержинського водосховища з 2327,9 тис. га заліснено 176 га [7, с. 5].

Лісгоспи не справлялися з усім обсягом робіт, що ставився перед ними. Серед причин називали: несвоєчасне отримання технічного проекту на проведення заліснення водосховищ, відсутність достатньої кількості робочої сили (наприклад, по Кременчуцькому водосховищу всі роботи мало здійснювати одне Жовнинське лісництво), площі, які підлягали залісненню, не були придатні до використання тракторів для цієї роботи, що вимагало додаткової ручної праці [7, с. 5].

Це призводило лише до спроб в авральному режимі виконати всі обсяги робіт. Яскравим прикладом може бути проведення заліснення каналу на Донеччині. У тій же області із загальної площі посіву та посадки лісу в держлісфонді на каналі Сіверський Донець – Донбас насаджено 75 при плані 49 гектарів, або 153,1%, та на Артемівському водосховищі каналу насаджено лісових культур на площі 45,5 гектари, тобто на усій можливій до заліснення площі. На Грабовському водосховищі при плані 22 гектари було насаджено лісових культур на площі 32 гектари. А всього на водосховищах, при плані 67, було насаджено 77 гектарів, або 114,9% [8, с. 3].

Як зазначав начальник Укрдержрибвводу Ф.Осадчий у своїй інформації Раді Міністрів УРСР у березні 1960 року, внаслідок масового обвалування заплавної земель на Дністрі для сільського господарства, а також надто поганого догляду за нерестовими площами з боку рибгосподарських організацій, улови у Дністровському рибпромисловому районі зменшились, у порівнянні з довоєнними, у 10 разів [9, с. 56]. Він з тривогою попереджував, що земля вздовж десятків кілометрів вище кордону УРСР вся огорожена дамбами і перетворена на канал майже до Дубосарської ГЕС. Таким чином обвалування останніх нерестилиць пониззя Дністра остаточно позбавить рибу бази природного відтворення [9, с. 55].

Загрозлива ситуація з рибним господарством на початку 50–х років минулого століття склалась і в басейні Дніпра. І це при тому, що ще 24 грудня 1949 р. ЦК КП(б)У і РМ УРСР спільно видали постанову “Про міри по збільшенню рибних запасів Дніпра і його приток”. Цією постановою передбачалось створити 7 місцевих та 2 республіканські заказники – Усть-Прип’ятьський і Середньо-Дніпровський.

Але після спорудження Каховської та Кременчуцької ГЕС було перекрито хід на нерест осетровим, якими раніше славився Дніпро. Крім того під загрозою зникнення опинились й інші прохідні та напівпрохідні види риб [10, с. 51].

До того ж внаслідок ерозійних процесів та створення рукотворних морів прирічкового ландшафту активізувався процес цвітіння синіх водоростей, що становить серйозну загрозу безпосередньо здоров’ю людини.

Значної шкоди екологічній ситуації в степовій зоні України завдало і будівництво мережі зрошувальних каналів. В першу чергу це пов'язано з недбалим виконанням своїх обов'язків будівельниками, внаслідок чого більшість з каналів при транспортуванні води втрачають її на 50–80%, що йде в ґрунт [10, с. 105].

Так Північнокримський канал, який було збудовано без водонепроникної плівки наносить серйозну шкоду гідромеліоративній ситуації Північного Криму. А зрошувальні системи, що проходять через Херсонську область поруч з Асканією–Новою почали підтоплювати унікальні цілинні землі українського степу.

Варто відмітити і той факт, що трансформація річкових систем під впливом господарської діяльності змінювала природні процеси формування якості води джерел зрошення. Основні риси трансформації річкових систем в умовах антропогену: скорочення стоку в гирлах; зарегульованість стоку, дивергенція гідрографів із створенням каналів, збільшення розораності земель і замулення русла продуктами водної ерозії, підвищення базису ерозії, осушення та зрошення земель з активізацією процесів вивітрювання ґрунтів, якісне виснаження водних ресурсів під впливом скиду стічних вод та ін. [11, с. 133].

Аналіз змін якості джерел зрошення в руслах основних річок УРСР (Дніпра, Дністра, Південного Бугу, Дунаю, Сіверського Дінця) показав, що з 1956 року (тобто до початку масштабного зрошення) повсюдно збільшувався рН, мінералізація води, її агресивність по відношенню до бетону та металів, здатність зрошувальної води викликати засолення, осолонцювання ґрунтів, а також обростання поверхонь трубопроводів та арматури [11, с. 133].

У роки перебудови, з 1985 р. роботи з розширення та модернізації системи іригації, створеної в СРСР, були припинені, а сама система стала руйнуватися і виводитись з ладу. В результаті постачання сільського господарства водою стало знижуватися і з 2004 року коливається на рівні 8 км – в 3,4 рази менше, ніж у 1984 році. У 1980–ті роки в лісосмугах ще проводилася посадка лісу у розмірі 30 тис. га на рік.

Неоднозначна ситуація складалася і з впливом робіт з осушення земель. Ще в 1946 році, коли в українському селі лютував голод, з ініціативи М.С. Хрущова було розпочато економічно необґрунтовані роботи щодо освоєння заплав Дніпра, його приток: Ірпіня, Остра та інших річок [12, с. 356].

В середині серпня 1947 року ЦК КПУ і РМ УРСР було прийнято спільну постанову “Про реалізацію задач поставлених тов. Сталіним по зрошенню земель посушливих районів Південної України”, а вже 18 жовтня цього ж року приймається постанова “Про освоєння під зрошення і осушення заплави річки Ірпін в Київській області”, якою передбачалось охопити 2152 га (від села Казаровичі до с. Раковки) [12, с. 6]. А в подальшому від с. Раковки Димерського району до села Дідовщина Фастівського району на площі близько 6,5 тис. га [12, с. 14].

Вже в 1948 році почались активні меліоративні роботи на Ірпіні. А на початку 50–х років ще недавно багата на дичину та рибу з мальовничими заливними луками заплава річки була знищена. Річку було вирівняно і перетворено в прямий канал. Легкий шар торфу по

берегах Ірпіню згодом видув вітер і з-під нього почав виступати пісок [11, с. 101].

Важливою складовою плану перетворення природи було і осушення земель Українського Полісся. Слід зауважити, що подібні наміри існували ще в довоєнний період. Навіть було підготовлено потужну осушувальну систему. Проте тоді реалізації цих планів завадила війна. “Великим планом перетворення природи” передбачалось за 15 років осушити близько 4 млн. га, у тому числі в УРСР – 1897 тис. га [2, с. 100]. Генеральною схемою “перетворення” Полісся передбачалось будівництво 37 водосховищ і 2100 ставків, вирівнювання 24 тис. км. рік, осушення 4810 тис. га боліт (в Україні 1897 тис.), зведення 81 ГЕС. На все це виділялось на 15 років і 16,8 млрд крб. (на Україну 6,8 млрд крб.) [2, с. 100].

Проте вже після початку масштабної кампанії по меліорації земель і осушенню боліт, яка активно розгорнулася після 1948 року, виявилось, що всупереч очікуванню наслідкам на осушених землях укіс трав не збільшився, а, навпаки, зменшився [11, с. 356].

Таким чином, на жаль, і сам “Великий план перетворення природи”, і (ще в більшій мірі) його практичне виконання мали суттєві недоліки, викликані головним чином недостатнім урахуванням і розумінням особливостей степових екосистем.

Серйозне антропогенне втручання в природне середовище Дніпровського басейну призвело до широкого спектру змін – від незначних перетворень до повного знищення екологічних систем не тільки річки та її приток, але й заплавної території, а також прибережних земельних угідь. Комплексна оцінка екологічного стану водосховищ дозволила виявити його головні негативні фактори: антропогенне забруднення, зарегульованість Дніпра та його приток, повторне забруднення. Перераховані фактори були тісно взаємопов'язані та обумовлювали один одного.

Список використаних джерел

1. Економічна історія України : підручник / Б.Д. Пайовик. – К. : Юридична книга, 2004. – 384 с.
2. Довідка по створенню захисних лісонасаджень та проведенню протиерозійних заходів на берегах Дніпра // Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВО України). – Ф. 5106. – Оп. 1. – Спр. 360.
3. Довідка про стан організації боротьби з ерозією ґрунту лісгоспах та ЛМС Луганської області // ЦДАВО України. – Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 242.
4. Михайлюченко М.Т. Заслон ерозії // М.Т. Михайлюченко, Ю.К. Телешек. – К. : Урожай, 1987. – 152 с.
5. Звіт про протиерозійні роботи у 1962 р. // ЦДАВО України. – Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 242.
6. Будкіна Л.Г. Вплив Кременчуцького водосховища на прилеглу територію / Л.Г. Будкіна, Н.Г. Буякіна, П.С. Пустойт. – К. : Наукова думка, 1971. – 16 с.
7. Звіти Головного управління лісового господарства та лісозаготівель при Раді Міністрів УРСР // ЦДАВО України. – Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 245.
8. Довідка про лісорозведення // ЦДАВО України. – Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 374.
9. Інформація про ремонт існуючої мережі каналів. 1960 р. // ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 80. – Спр. 1284.
10. Борейко В.Е. История охраны природы Украины (X век – 1980 г.) / В.Е. Борейко. – К. : Наукова думка, 1997. – Т.2. – 194–198 с.
11. Повышение качества оросительной воды / М.Г. Журба. – М. : Агропромиздат, 1990. – 133 с.
12. Довідка про хід будівництва Ірпінської зрошувальної системи та освоєння колгоспами Димерського району поіменних земель станом на 20.08.1947 // ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 80. –

References

1. Ekonomichna istorija Ukrai'ny: pidruchnyk / B.D. Pajovyk. – K. : Jurydychna knyga, 2004. – 384 s.
2. Dovidka po stvorennyu zahysnyh lisonasadzen' ta provedennju protyeroziynyh zahodiv na beregah Dnipra // Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja (dali – CDAVO Ukrai'ny). – F. 5106. – Op. 1. – Spr. 360.
3. Dovidka pro stan organizacii' borot'by z erozijeju g'runtu lisgospah ta LMS Lugans'koi' oblasti // CDAVO Ukrai'ny. – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 242.
4. Mihajljuchenko M.T. Zaslou jerozii // M.T. Mihajlichenko, Ju.K. Teleshchek. – K. : Urozhaj, 1987. – 152 s.
5. Zvit pro protyeroziyni roboty u 1962 r. // CDAVO Ukrai'ny. – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 242.
6. Budkina L.G. Vplyv Kremenuch'kogo vodoshovyshha na pryleglu terytoriju / L.G. Budkina, N.G. Bunjakina, P.S. Pustovojt. – K. : Naukova dumka, 1971. – 16 s.
7. Zvity Golovnoho upravlinnja lisovogo gospodarstva ta lizozagotivel' pry Radi Ministriv URSS // CDAVO Ukrai'ny. – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 245.
8. Dovidka pro lisorozedennja // CDAVO Ukrai'ny. – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 374.
9. Informacija pro remont isnujuchoi' merezhi kanaliv. 1960 r. // CDAGO Ukrai'ny. – F. 1. – Op. 80. – Spr. 1284.
10. Borejko V.E. Istorija ohrany pryrody Ukrainy (X vek – 1980 g.) / V.E. Borejko. – K. : Naukova dumka, 1997. – T. 2. – 194–198 s.
11. Povyszenie kachestva orositel'noj vody / M.G. Zhurba. – M. : Agropromizdat, 1990. – 133 s.
12. Dovidka pro hid budivnytva Iripins'koi' zroshuval'noi' systemy ta osvjoennja kolgospamy Dymers'kogo rajonu poimennyh zemel' stanom na 20.08.1947 // CDAGO Ukrai'ny. – F. 1. – Op. 80. – Spr. 702.

Chepurda G. M., Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor, Associate Professor of Tourism and the Hotel and Restaurant Business, Cherkassy State Technological University (Ukraine, Cherkassy), anna_chepurda@ukr.net

The Ecological Consequences of Irrigation and Drainage Works Carried Out in Accordance with “The Great Plan of Nature Transformation” for Ukraine

It is found that the quality of work for land irrigation and drainage was poor, which ultimately led to a number of problems: the flooding of fertile land, reshaping of the coast. The influence of important hydrodynamic factor, which was wind waves, as well as the attempts of the Soviet government to overcome the negative effects of human impact in 1960, which appeared in an attempt to create ravines and gullies shelterbelts was examined. However, the planned volume of work on the creation of protective forest plantations in areas of reservoirs was not fully completed. The causes of the erosion control work plans failure were discovered. The article noted the fact that the transformation of river systems under the influence of economic activity changed the natural processes of water quality irrigation sources formation.

Keywords: hydraulic engineering, irrigation, planting shelterbelts, anti-erosion works, land reclamation.

Чепурда А. Н., кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры туризма и отельного-ресторанного дела, Черкасский государственный технологический университет (Украина, Черкассы), anna_chepurda@ukr.net

Экологические последствия гидромелиоративных работ “Великого плана преобразования природы” для Украины

Исследованы экологические последствия гидромелиоративных работ, которые осуществлялись в соответствии с “Великим планом преобразования природы”. Установлено, что качество выполнения работ по орошению и осушению земель было неудовлетворительным, что в конечном итоге привело к целому ряду проблем: затопление плодородных земель, переформирование берегов. Исследовано влияние важного гидродинамического фактора, которым было ветровое волнение, а также попытки советского правительства преодолеть негативные последствия антропогенного воздействия в 1960-х гг., которые проявились в попытках создать приовражные и прибалочные лесные полосы. Однако не был в полной мере выполнен запланированный объем работ по созданию защитных лесных насаждений в районах водохранилищ. Установлены причины невыполнения планов противоэрозионных работ. В статье отмечен тот факт, что трансформация речных систем под влиянием хозяйственной деятельности меняла естественные процессы формирования качества воды источников орошения.

Ключевые слова: гидростроительство, орошение, лесозащитные насаждения, противоэрозионные работы, мелиорация земель.

УДК 001.89:631.526.3:633.1(477)“18/20”

Захарчук О. О.
аспірант, Національна наукова
сільськогосподарська бібліотека НААН
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

РОЗВИТОК СОРТОВИПРОБУВАННЯ НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ ПРОТЯГОМ ХХ СТ.

З середини ХХ ст. Інститут сільського господарства степової зони Національної академії аграрних наук України перетворюється на багатофункціональну науково-виробничу систему, в межах якої здійснюються теоретичні розробки і реалізуються в умовах виробництва. Основна діяльність інституту була пов'язана з виконанням державних науково-технічних програм “Зерновій культурі” та “Землеробство”. Він перетворився на головну установу науково-методичного центру, який почав координувати роботу 29 наукових установ Національної академії аграрних наук України. Головним завданням Інституту є проведення фундаментальних і прикладних досліджень в рослинництві з метою прискорення науково-технічного прогресу у галузі зерно-виробництва. Інститут розвиває тісні міжнародні зв'язки з науковими установами 14 країн Європи і Азії (найбільш тісні – з Росією, Білорусією, Китаєм, Болгарією, Грецією), в першу чергу, за спільними програмами з питань селекції кукурудзи.

Ключові слова: сортовипробування, дослідження, насіння, селекція, сорт, гібрид, культура.

Одним із найбільших центрів розвитку сортовивчення, сортовипробування та селекції стала Катеринославщина. З 1908 року розпочала селекційну і насінницьку роботу Катеринославська (Синельниківська) селекційно-дослідна станція. Вона була створена за ініціативи Катеринославського губерньського департаменту землеробства.

Вивчення та оцінка розвитку сортовипробування на Катеринославщині протягом ХХ ст. досліджувалася такими провідними вченими як М.М. Чупіков [1], Л.В. Козубенко [1], С.М. Тимчук [1], О.П. Анікіна [4], Л.М. Чернобай [1] та багато інших. Попри значну увагу до проблеми, не вирішеним залишається ряд питань, пов'язаних з історичними нюансамисортовипробування на Катеринославщиніпротягом ХХ ст.

Мета статті – дослідити історію вивчення сортовипробування на Катеринославщиніпротягом ХХ ст. вітчизняними науковцями та обґрунтувати вплив розвитку в сільськогосподарську дослідну справу України.

Організатором і першим директором був видатний агроном, вчений, рослинник-селекціонер, доктор сільськогосподарських наук В.В. Таланов. Саме він першим у світі розробив систему державного сортовипробування та районування сільськогосподарських культур. Потім у різні роки колектив селекційно-дослідної станції очолювали директори В.І. Бечевий (1944–1946 рр.), М.І. Бугаєнко (1946–1972 рр.), Ф.Л. Москаленко (1972–1980 рр.), Є.В. Бакулін (1980–1983 рр.), П.С. Панченко (1984–1987 рр.), Г.П. Мельник (1987–1998 рр.), які доклали багато зусиль у розвиток станції, селекції, сортовивчення та насінництва, виховали гідних послідовників, які продовжують успішно працювати в різних галузях науки.

Вагомий внесок у розвиток селекції та насінництва зробили також співробітники установи академіки Б.П. Соколов, А.І. Задонцев. Так, академік ВАСГНІЛ А.І. Задонцев зробив значний внесок в розвиток досліджень з вирощування озимої пшениці в Степу України. За розробку та впровадження у виробництво степової зони європейської частини країни прогресивної техно-